

ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ

ΝΑΤΣΗΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ

ΑΡΧΑΙΑ ΚΟΡΜΟΥ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ

ΝΑΤΣΗΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ

Επιμέλεια: Ζουρνατζή Ολυμπία
Εκδόσεις: Φιλολογικό Σχολείο
Διεύθυνση/ Κεντρική Διάθεση: Σερρών 51,
Κορυδαλλός, 18120
Τηλ: +30 210 4945323
Email: info@filologikosxoleio.gr
Website/ e-shop: filologikosxoleio.gr
ISBN: 978-618-86912-1-6

Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμία διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας απαγορευτικής των προσβολών της. Κατά τον Ν. 2387/20 (όπως έχει τροποποιηθεί με τον Ν. 2121/93 και ισχύει σήμερα) και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (που έχει κυρωθεί με τον Ν. 100/1975), απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αποθήκευση σε κάποιο σύστημα διάσωσης και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου με οποιονδήποτε τρόπο ή μορφή, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή σε άλλη διασκευή, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.
Copyright © 2023

Φιλολογικό Σχολείο

*Αφιερωμένο σε όσους γαλουχήθηκαν με το
ιδεώδες της αρχαίας αθηναϊκής δημοκρατίας.....*

ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	9
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	11
A.	
35-36 § ΚΕΙΜΕΝΟ-ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ	13
ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ	16
B.	
37-41§ ΚΕΙΜΕΝΟ-ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ	20
ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ	28
Γ.	
42-46§ ΚΕΙΜΕΝΟ-ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ	37
ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ	44
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	52

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Αφορμή, η αλήθεια είναι, για αυτό το πόνημα ήταν δύο παράγοντες διαφορετικοί, αλλά συνάμα συνηρημένοι μεταξύ τους, πριν μερικά χρόνια.

Αφενός, η ασυνείδητη επιλογή μου κατά καιρούς να θέτω ως παράλληλο κείμενο σε κριτήρια αξιολόγησης των αρχαίων Ομάδας της Β' Λυκείου τμήματα από τον **Επιτάφιο** του Περικλή, προτού τεθεί ο νόμος για παράλληλο κείμενο.

Αφετέρου, η επιλογή του Υπουργείου να φέρει τον **Επιτάφιο** του Περικλέους από την ύλη της Γ' Λυκείου στην αντίστοιχη της Β' Λυκείου, ως συμπλήρωμα στα Αρχαία Κορμού μαζί με την **Αντιγόνη**.

Προς τούτοις δίνεται η ευκαιρία στην Β' Λυκείου να αναγνώσει μέσα από τον λόγο ενός μεγάλου πολιτικού, όπως ήταν ο Περικλής, το μεγαλείο της αθηναϊκής πόλεως πολιτικά, πνευματικά και κοινωνικά, ώστε να χαρακτηριστεί από τον ίδιο τον Περικλή το μεγάλο σχολείο της Ελλάδος¹, αλλά και, όπως απέδειξε η ίδια η ιστορία του δυτικού κόσμου, να θεωρείται η κοιτίδα της δημοκρατίας, του πνεύματος και του Λόγου.

¹ Θουκυδίδου Β41 : Ξυνελών τε λέγω τήν τε πᾶσαν πόλιν τῆς Ἑλλάδος παιδευσιν εἶναι

Σε αυτό το μικρό πόνημα, η αλήθεια, προσπάθησα να απεικονίσω γλωσσικά και ερμηνευτικά το μεγαλείο του ιστορικού Θουκυδίδη, αλλά και την ρητορική δεινότητα και οξύνοια του Περικλή, ώστε πέραν των σχολικών εξετάσεων ο κάθε μαθητής να έχει αποκομίσει τα δέοντα που σημάδεψαν την αθηναϊκή πόλη και να μπορεί να τα στοιχειοθετήσει επαρκώς.

Νάτσης Δημήτρης

Χολαργός 10/1/2024

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο Θουκυδίδης επιλέγει να τοποθετήσει στο όλο έργο του τον Επιτάφιο του Περικλή για τους πρώτους νεκρούς του Πελοποννησιακού πολέμου στο τέλος του πρώτου χρόνου του πολέμου.

Ο Περικλής ενθαρρύνει τους Αθηναίους για την συνέχεια του πολέμου, παρουσιάζοντας μια ιδεαλιστική εικόνα της αθηναϊκής δημοκρατίας. Ο Επιτάφιος αυτός λόγος του Περικλή ουσιαστικά έρχεται ως αιτία από τον Θουκυδίδη για την εμμονή των Αθηναίων στην διάρκεια του πολέμου να υπερασπιστούν την πατρίδα τους· παράλληλα, η λεπτομερής αυτή περιγραφή του μεγαλείου της Αθήνας τέθηκε από τον Θουκυδίδη σε αυτό το σημείο, ώστε να έρθει σε πλήρη αντίθεση με την περιγραφή του λοιμού που επέσκηψε στην πόλη των Αθηνών την επόμενη χρονιά και καταρράκωσε το ηθικό και το φρόνημα των Αθηναίων.

Το παράδοξο είναι ότι σε αυτόν τον Επιτάφιο λόγο διαβάζουμε λίγα για τους νεκρούς του πολέμου, πολλά όμως για την πόλη, για χάρη της οποίας πέθαναν. Το μεγαλείο της Αθήνας, όμως, είχε ήδη φωτιστεί από τον Θουκυδίδη στο πρώτο βιβλίο του έργου του. Ο Θουκυδίδης, ίσως επειδή διαβλέπει τις πρώτες ρωγμές στην αυτοπεποίθηση και στο μεγαλείο της Αθήνας, θέτει την προβολή του αθηναϊκού πολιτεύματος, όπως ο Περικλής ήθελε να τό πλάσει και όπως ο ίδιος ο Θουκυδίδης τό

θαύμαζε, περισσότερο ως ιδανικός στόχος παρά ως μία συντελεσμένη πραγματικότητα, για να ανυψώσει το ηθικό των Αθηναίων.

Είναι βέβαιο πως στον Επιτάφιο διαφαίνονται τόσο οι σκέψεις του πολιτικού Περικλή όσο και οι σκέψεις του ιστορικού Θουκυδίδη για την Αθήνα, οπότε μια λεπτομερής διάκριση των κύριων σημείων των δύο ανδρών θα ήταν περιττή και αποτυχημένη.

Το μεγαλείο της Αθήνας, όπως σκιαγραφείται στον Επιτάφιο, έρχεται σε πλήρη αντίθεση με την εικόνα του σπαρτιατικού τρόπου ζωής· επίσης αυτό το μεγαλείο της Αθήνας, που περιγράφει ο Περικλής, αποτελεί την ολοκληρωμένη έκφραση εκείνης της πνευματικής παρουσίας που η Αθήνα έσωσε για αιώνες και την κληροδότησε στην ανθρωπότητα διά των επόμενων γενεών.

ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ ΜΕ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ²

35 - 36 §

ΚΕΙΜΕΝΟ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

[35] Ὅτι μὲν πολλοὶ τῶν ἐνθάδε ἤδη εἰρηκότων ἐπαινοῦσι τὸν προσθέντα τῷ νόμῳ τὸν λόγον τόνδε, ὡς καλὸν ἐπὶ τοῖς ἐκ τῶν πολέμων θαπτομένοις ἀγορεύεσθαι αὐτόν. ἐμοὶ δὲ ἀρκοῦν ἂν ἐδόκει εἶναι ἀνδρῶν ἀγαθῶν ἔργῳ γενομένων ἔργῳ καὶ δηλοῦσθαι τὰς τιμὰς, οἷα καὶ νῦν περὶ τὸν τάφον τόνδε δημοσίᾳ παρασκευασθέντα ὁρᾶτε, καὶ μὴ ἐν ἐνὶ ἀνδρὶ πολλῶν ἀρετὰς κινδυνεύεσθαι εὖ τε καὶ χεῖρον εἰπόντι πιστευθῆναι. χαλεπὸν γὰρ τὸ μετρίως εἰπεῖν ἐν ᾧ μόλις καὶ ἡ δόκησις τῆς ἀληθείας βεβαιοῦται. ὁ τε γὰρ ξυνειδῶς καὶ εὐνους ἀκροατῆς τάχ' ἂν τι ἐνδεεστέρας πρὸς ἅ βούλεται τε καὶ ἐπίσταται νομίσειε δηλοῦσθαι, ὁ τε ἄπειρος ἔστιν ἅ καὶ πλεονάζεσθαι, διὰ

[35]. «Οἱ περισσότεροι ἀπ' ὅσους ἔχουν μιλήσει ὡς τώρα ἀπ' αὐτὸ το βῆμα ἐπαινοῦν τὸν νομοθέτη που συμπλήρωσε τὴν συνηθισμένη τελετὴ μ' αὐτὸ τὸν λόγο, με τὴ σκέψη ὅτι εἶναι ωραῖο νὰ ἐκφωνεῖται πάνω στον τάφο τῶν νεκρῶν τοῦ πολέμου. Εγώ, ὅμως, θὰ ἤμουν τῆς γνώμης πὼς εἶναι ἀρκετό, γιὰ ἀντρες που ἀποδείχτηκαν γενναῖοι με ἔργα, με ἔργα νὰ τους ἀποδίδονται τιμές, σαν κι αὐτές που βλέπετε νὰ συνοδεύουν αὐτὴν τὴν ταφή, καὶ ὄχι νὰ κρέμεται ἡ ἀναγνώριση τοῦ ἠρωισμοῦ πολλῶν ἀπὸ ἓνα ἀντρα, που ὁ λόγος τοῦ μπορεῖ νὰ εἶναι ωραῖος, ἀλλὰ μπορεῖ καὶ κατώτερος. Γιὰτὶ εἶναι δύσκολο νὰ μιλήσει κανεὶς μ' ἐπιτυχία, ἐκεῖ που με κόπο ἐξασφαλιζεται

² : Οἱ μεταφράσεις τοῦ *Ἐπιταφίου τοῦ Περικλέους* στις 35-36, 42-43-44-45-46 § εἶναι τοῦ Ἀγγελου Σ. Βλάχου, με ὅσες ἀπαραίτητες διορθώσεις ἀπὸ τὸν Νάτση Δημήτρη. Οἱ μεταφράσεις τοῦ *Ἐπιταφίου τοῦ Περικλέους* στις 37-38-39-40-41§ εἶναι τοῦ συγγραφέοντος το παρὸν πόνημα Νάτση Δημήτρη.

φθόνον, εἴ τι ὑπὲρ τὴν αὐτοῦ φύσιν ἀκούοι. μέχρι γὰρ τοῦδε ἀνεκτοὶ οἱ ἔπαινοί εἰσι περὶ ἐτέρων λεγόμενοι, ἐς ὅσον ἂν καὶ αὐτὸς ἕκαστος οἴηται ἰκανὸς εἶναι δρᾶσαί τι ὧν ἤκουσεν· τῷ δὲ ὑπερβάλλοντι αὐτῶν φθονοῦντες ἤδη καὶ ἀπιστοῦσιν. ἐπειδὴ δὲ τοῖς πάλαι οὕτως ἐδοκιμάσθη ταῦτα καλῶς ἔχειν, χρὴ καὶ ἐμὲ ἐπόμενον τῷ νόμῳ πειρᾶσθαι ὑμῶν τῆς ἐκάστου βουλήσεώς τε καὶ δόξης τυχεῖν ὡς ἐπὶ πλεῖστον.

[36] Ἔαρχομαι δὲ ἀπὸ τῶν προγόνων πρῶτον· δίκαιον γὰρ αὐτοῖς καὶ πρέπον δὲ ἅμα ἐν τῷ τοιῷδε τὴν τιμὴν ταύτην τῆς μνήμης δίδοσθαι. τὴν γὰρ χάραν οἱ αὐτοὶ αἰεὶ οἰκοῦντες

ἡ ἐντύπωση ὅτι λέει τὴν ἀλήθεια. Κι αὐτό, διότι ὁ ἀκροατὴς που ξέρει καλά τὰ γεγονότα καὶ τ' ἀκούει μ' εὐνοϊκὴ διάθεση, ἴσως θὰ σχημάτιζε τὴ γνώμη ὅτι τὰ λεγόμενα εἶναι κάπως κατώτερα, σε σύγκριση μ' αὐτὰ που καὶ θέλει ν' ἀκούει καὶ τὰ ξέρει καλά· ὁμως, αὐτὸς που δὲν τὰ γνώρισε, θὰ σχημάτιζε τὴν γνώμη πως πρόκειται γιὰ υπερβολές, ἐπειδὴ νιώθει φθόνον, ἀν τυχόν ἀκούσει κάτι που ξεπερνᾶ τὴν δική του δύναμη. Γιατί μόνο ὡς ἐκεῖνο τὸ σημεῖο ἀνέχεται ὁ ἄνθρωπος ν' ἀκούει ἐπαίνους που λέγονται γιὰ ἄλλους, ὡς ἐκεῖ δηλαδή που καὶ ὁ καθεὶς πιστεύει ὅτι εἶναι ἰκανὸς νὰ κατορθώσει κάτι ἀπ' ὅσα ἀκουσε· ὁμως, γιὰ καθετὶ που ξεπερνᾶ τὴν δύναμή του, κυριεύεται ἀπ' τὴν πρώτη στιγμή ἀπὸ φθόνου, καὶ ἔτσι δὲν δίνει πίστη. Ἀλλά, ἐπειδὴ οἱ παλιότεροι δοκίμασαν στὴν πράξη τὸ ἔθιμο κι ἐκρίναν ὅτι ἔχει καλῶς, ἔχω κι ἐγὼ τὴν υποχρέωση νὰ συμμορφωθῶ με τὸν νόμο καὶ ν' ἀνταποκριθῶ ὅσο γίνεται πιο πολὺ στὴν ἐπιθυμία καὶ τὶς πεποιθήσεις τοῦ καθενὸς σας.

[36]. »Θ' ἀρχίσω ἀπὸ τοὺς προγόνους μας. Δίκαιο καὶ σωστὸ σε τέτοια ὥρα νὰ τοὺς κάνουμε τὴν τιμὴ τῆς μνήμης.

διαδοχῇ τῶν ἐπιγιγνομένων
μέχρι τοῦδε ἐλευθέραν δι'
ἀρετὴν παρέδοσαν. καὶ ἐκεῖνοί
τε ἄξιοι ἐπαίνου καὶ ἔτι
μᾶλλον οἱ πατέρες ἡμῶν·
κτησάμενοι γὰρ πρὸς οἷς
ἐδέξαντο ὅσῃν ἔχομεν ἀρχὴν
οὐκ ἀπόνως ἡμῖν τοῖς νῦν
προσκατέλιπον. τὰ δὲ πλείω
αὐτῆς αὐτοὶ ἡμεῖς οἶδε οἱ νῦν
ἔτι ὄντες μάλιστα ἐν τῇ
καθεστηκυῖα ἡλικίᾳ
ἐπηυξήσαμεν καὶ τὴν πόλιν
τοῖς πᾶσι παρεσκευάσαμεν καὶ
ἐς πόλεμον καὶ ἐς εἰρήνην
αὐταρκεστάτην. ὧν ἐγὼ τὰ μὲν
κατὰ πολέμους ἔργα, οἷς
ἕκαστα ἐκτέθη, ἢ εἴ τι αὐτοὶ ἢ
οἱ πατέρες ἡμῶν βάρβαρον ἢ
Ἕλληνα πολέμιον ἐπιόντα
προθύμως ἠμυνάμεθα,
μακρογορεῖν ἐν εἰδόσιν οὐ
βουλόμενος ἐάσω· ἀπὸ δὲ οἴας
τε ἐπιτηδεύσεως ἤλθομεν ἐπ'
αὐτὰ καὶ μεθ' οἴας πολιτείας
καὶ τρόπων ἐξ οἴων μεγάλα
ἐγένετο, ταῦτα δηλώσας
πρῶτον εἶμι καὶ ἐπὶ τὸν τῶνδε
ἔπαινον, νομίζων ἐπὶ τε τῷ
παρόντι οὐκ ἂν ἀπρεπῆ
λεχθῆναι αὐτὰ καὶ τὸν πάντα
ὄμιλον καὶ ἀστῶν καὶ ξένων
ξύμφορον εἶναι ἐπακοῦσαι
αὐτῶν.

Γιατὶ ἀπὸ γενιὰ σε γενιὰ οἱ ἴδιοι
πάντα ἐζήσαν σ' αὐτὴν τὴν γῆ
καὶ χάρη σὴν ἀνδρείαα τοὺς μᾶς
τὴν παρέδωσαν ἐλεύθερη.
Ἐπαινος ταιριάζει στοὺς
προγόνους μᾶς, ἀλλὰ ἀκόμα
μεγαλύτερος στοὺς πατέρες
μᾶς. Μόχθησαν γιὰ νὰ
προσθέσουν σε ἐκεῖνα ποὺ
κληρονόμησαν τὴν ὄση ἐξουσία
καὶ δύναμη μᾶς ἀφήσαν. Ἀλλὰ
κ' εμεῖς οἱ ἴδιοι, ὅσοι εἴμαστε σε
ώριμη ἡλικία, αὐξήσαμε τὴν
δύναμή της καὶ τῆς δώσαμε
ἀπόλυτη αὐτάρκεια καὶ σε
καιρὸ εἰρήνης καὶ σε πόλεμο.
Δεν θὰ μακρογορήσω γιὰ τὰ
πολεμικὰ κατορθώματα ποὺ
μᾶς ἔδωσαν τὴν σημερινή μᾶς
κυριαρχία οὔτε γιὰ τὶς
επιδρομές, βαρβαρικὲς ἢ
ἐλληνικὲς, ποὺ ἀποκρούσαμε
εμεῖς καὶ οἱ πατέρες μᾶς. Ἀυτὰ
σὰς εἶναι γνωστὰ καὶ θὰ τὰ
παραλείψω. Ἀλλὰ πρὶν ἐρθῶ
στον ἔπαινο τῶν ἀνδρείων
αὐτῶν, θέλω πρῶτα νὰ μιλήσω
γιὰ τοὺς θεσμοὺς καὶ τὶς ἀρχὲς
ποὺ ἔχουμε ἐφαρμόσει, γιὰ νὰ
προσδώσουμε σὴν πολιτεία τὸ
σημερινό της μεγαλεῖο, διότι
νομίζω πως σε τέτοια στιγμή
ταιριάζει νὰ εἰπωθῶν αὐτὰ καὶ
εἶναι ωφέλιμο νὰ τ' ἀκούσουν
ὅσοι πολῖτες ἢ ξένοι εἶναι
συγκεντρωμένοι ἐδῶ.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ (35-36 §)

επαινούν τον νομοθέτη μ' αυτό τον λόγο (35 §) : Ο Επιτάφιος λόγος είναι κάτι πρόσθετο στην παραδοσιακή επιτάφια τελετή, ο οποίος ως έθιμο μάλλον προστέθηκε στην διάρκεια των Μηδικών πολέμων.

Εγώ, όμως, θα ήμουν της γνώμης πως είναι αρκετό, αλλά μπορεί και κατώτερος (35 §) : Ο Περικλής αντιτάσσεται στην παράδοση, διότι θεωρεί πως ο λόγος δεν είναι ισάξιος των έργων (έργα ≠ λόγος). Θεωρεί, δηλαδή, πως η αξιοπιστία των ανδραγαθημάτων των νεκρών δεν μπορεί να ισοσταθμιστεί και να εξαρτηθεί από την ρητορική ικανότητα ενός ανδρός (νεκροί ήρωες ≠ ρήτορας).

Γιατί είναι δύσκολο να μιλήσει κανείς μ' επιτυχία, ... και έτσι δεν δίνει πίστη (ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ) [35 §] : Στόχος των ρητόρων στα προοίμια των πανηγυρικών λόγων, όπως στους Επιταφίους, ήταν να επιδιώξουν την εύνοια και την επιείκεια των ακροατών. Αυτό το έκαναν προβάλλοντας ως δεδομένη την αδυναμία τους να ισοσταθμίσουν τα λόγια τους με τα έργα των νεκρών,

δηλαδή με τα ανδραγαθήματα των ηρώων που έπεσαν στον πόλεμο.

Ο Περικλής, όμως, προβάλλει ως αντίπαλό του όχι τα ανδραγαθήματα των νεκρών, αλλά την νοοτροπία των ακροατών του, καθώς τους χωρίζει σε **ξυνειδότας** (=όσους γνωρίζουν) και σε **ἀπείρους** (=όσους δεν γνωρίζουν). Η δυσκολία, λοιπόν, έγκειται στην προσπάθειά του να κρατήσει ένα μέτρο στον έπαινο, ώστε να ικανοποιήσει και τις δύο κατηγορίες ακροατών.

Ο Περικλής, όχι μόνο χωρίζει το ακροατήριο σε δύο τάξεις, αλλά εμμέσως επικρίνει την δεύτερη κατηγορία, δηλαδή τους **ἀπείρους** (=όσους δεν γνωρίζουν). Αυτό δεν θα το έκανε κανένας ρήτορας, πόσο περισσότερο ο Περικλής που είναι επί της ουσίας επικεφαλής της πόλεως.

Εδώ μάλλον πρόκειται για παρέμβαση του Θουκυδίδου, ο οποίος γράφει την δημηγορία και οι πραγματικοί ακροατές-αναγνώστες είναι οι μεταγενέστεροι Αθηναίοι και γενικώς Έλληνες του 400 π.Χ., οι οποίοι αμφισβητούν όχι μόνο την ανδρεία των πρώτων νεκρών του Πελοποννησιακού πολέμου, αλλά και τον Περικλή τον οποίο θεωρούσαν υπεύθυνο για την καταστροφή της Αθήνας, όπως εξελίχθηκε ο πόλεμος, όπως επίσης αμφισβητούν και το ίδιο το αθηναϊκό πολίτευμα, καθώς πλέον βρίσκονται σε πολύ δυσχερή θέση.

Θ' αρχίσω από τους προγόνους (36 §) : Η λέξη πρόγονος εδώ περικλείει περισσότερες από τρεις γενιές· αναφέρεται, δηλαδή, σε όλους όσους έζησαν στην Αθήνα πριν τους Μηδικούς πολέμους, αλλά ακόμη και σε αυτούς της μυθικής και ηρωικής εποχής. Οι τρεις γενιές είναι : α) οι πρόγονοι (μυθική εποχή ως το τέλος των Μηδικών πολέμων το 479 π.Χ.), οι οποίοι χαρακτηρίζονται για την αυτοχθονία τους, για την ελευθερία που κράτησαν στην πόλη τους και για την ανδρεία τους · β) οι πατέρες (τέλος Μηδικών πολέμων, 479 π.Χ. ως το 446 π.Χ.), οι οποίοι μετέτρεψαν την Δηλιακή συμμαχία σε ηγεμονία της Αθήνας και την κληροδότησαν στους μεταγενέστερους· γ) οι συνομήλικοι του Περικλέους, μία γενιά περίπου στα 60 έτη τους, οι οποίοι επαύξησαν την δύναμη της πόλεως, ενίσχυσαν τους δημοκρατικούς θεσμούς και κατέστησαν την πόλη αυτάρκη και για ειρήνη και για πόλεμο.

από γενιά σε γενιά οι ίδιοι πάντα έζησαν σ' αυτήν την γη (36 §) : Οι Αθηναίοι υποστήριζαν την αυτοχθονία τους, σε αντίθεση με τους Σπαρτιάτες. Θεωρούσαν, δηλαδή, ότι “ξεφύτρωσαν” από την γη της πατρίδος τους. Έκριναν την πόλη τους την αρχαιότατη και διατείνονταν ότι δεν προέρχονται από μεταναστευτικά ρεύματα, π.χ. Δωρικά, Ιωνικά, κ.λ.π. Αυτή η αντίληψη δημιούργησε βαθύτατες και στενές σχέσεις μεταξύ των κατοίκων της Αττικής και της ίδιας της Αττικής γης.

Αλλά κ' εμείς οι ίδιοι, αυξήσαμε την δύναμή της (36 §) : Δεν αναφέρεται ο Περικλής εδώ στην επέκταση της ηγεμονίας και των ορίων της αθηναϊκής επικράτειας, αλλά στα εσωτερικά επιτεύγματα (οικονομική ανάπτυξη, ολοκλήρωση δημοκρατικών θεσμών, ισχυροποίηση στόλου και στρατού, καλλιέργεια πνευματικής άνθισης), των οποίων ο ίδιος ο Περικλής υπήρξε συντελεστής και εμπνευστής.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Γεωργοπαπαδάκου Α, «Θουκυδίδη ιστορία : Τα κυριότερα μέρη από το έργο : Εισαγωγή-Βιβλ. Ι-ΙΙΙ», (Θεσσαλονίκη : εκδόσεις Μαλλιάρης Παιδεία, 21999)
- Κατεβαΐνη, Σ. Κωνσταντίνου : «Συντακτικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσας καὶ κυρίως τοῦ ἀττικοῦ πεζοῦ λόγου», [Ἀθήναι : ἐκδόσεις Παπαδήμα, 21999]
- Κοντέου, Γ., «ἐπίμετρο μεγάλο λεξικὸ ρημάτων», Γεώργιος Ράπτης καὶ Γεώργιος Κοντέος ἐπιμέλεια ἐκδόσης (Θεσσαλονίκη : εκδόσεις Γεώργιος Θ. Κοντέος, 1991)
- Μπαμπινιώτη Γ., «Λεξικὸ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσας», Τράπαλης Γ. καὶ Μωυσιάδης Θ. ἐπιμ. ἐκδ. (Ἀθήνα : Εκδόσεις Κέντρο Λεξικολογίας, 2002)
- Νάτση, Δ., «Θεματογραφία Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς, Κριτήρια Ἀξιολόγησης στο Ἀδίδακτο κείμενο γιὰ τὴν Β΄ καὶ Γ΄ Λυκείου» (Ἀθήνα : εκδόσεις Γρηγόρης, 2013)
- Παιδαγωγικὸ Ἰνστιτούτο, « Θουκυδίδου Ἱστορία τοῦ Πελοποννησιακοῦ Πολέμου», μετάφραση τοῦ Ἀγγέλου Σ. Βλάχου, (Ἀθήνα : ΥΠΕΠΘ, 1998)
- Παιδαγωγικὸ Ἰνστιτούτο, «Θουκυδίδου Ἱστορία τοῦ Πελοποννησιακοῦ Πολέμου», συγγραφέας Ἡλίας Σ. Σπυρόπουλος, (Ἀθήνα : ΥΠΕΠΘ, 1998)
- Liddell Hen. and Scott Rob., «Μέγα Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης, μεταφρασθὲν ὑπὸ Ξενοφῶντος Μόσχου», ἀνατύπωσις (Ἀθήναι : εκδόσεις Σιδέρης Ἰωάννης, 2001)
- Lesky A., «Ἱστορία τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς λογοτεχνίας», μετάφραση Τσοπανάκη Ἀγαπητοῦ (Θεσσαλονίκη : εκδόσεις ἀφοῖ Κυριακίδη, 51981)

-- Σταματάκου, Ιω., «Λεξικὸ τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Γλώσσης», Ι. Σταματάκος ἐπιμέλεια ἔκδοσης (Ἀθῆναι : Ἐκδόσεις Βιβλιοπρομηθευτική, 1999)

-- Σταματάκου, Ιω., «Ἱστορικὴ γραμματικὴ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς κατὰ τὰ πορίσματα τῆς συγκριτικῆς γλωσσολογίας», (Ἀθῆναι : Ἐκδόσεις Βιβλιοπρομηθευτική, 1999)

-- Φραγκούλη, Αθανασ., «Θουκυδίδη, Περικλέους Επιτάφιος, Γ' Λυκείου Γενικῆς Παιδείας», (Ἀθήνα : εκδόσεις Πατάκη, 2005)

-- Academia Scientiarum Germanica, «Thucydides Historiae I-II», (Lipsiae, 1832, ἀναδημοσίευσις ἐν Ἀθήναις : εκδόσεις Παπαδήμα, 1989)